

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.11528649>

Accepted: 30.05.2024

Zygmunt Bauman'ın Düşünce Dünyasında Sosyolojik Bir Olgu Olarak Öteki***The Other as a Sociological Phenomenon in Zygmunt Bauman's Thought*****Ömer TEMİZKAN**

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

temizkan.o@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7770-6015>**Özet**

Polonyalı Yahudi kökenli bir sosyolog olan Zygmunt Bauman Nazizm'le yüzleşmiş, ona maruz kalmıştır. Buna bağlı olarak modernite üzerine eleştirel düşünceler geliştirmiştir. Bu fikirleri modernite ve postmodernite arasında karşılaştırmalar içermektedir. Bu karşılaştırmalar temel olarak ötekinin modern ve postmodern durum içerisinde nasıl konumlandığına dair sorgulamalar ve tespitlerden oluşmaktadır. Bu çalışmada, Zygmunt Bauman'ın öteki hakkındaki fikirlerinin bir derlemesi yapılmıştır. Henüz devam eden ancak aynı zamanda Bauman'ın deyimi ile akışkanlaşmış modernite ve modernitenin düzen ve ayrıkılardan kurtulma temelli yaklaşımının reddiyesinden doğan boşluğun postmodernite tarafından doldurulması bu çalışmada öteki figürü etrafında ele alınmıştır. Her iki durum içinde ötekinin toplumsal alanda nasıl konumlandığı, nasıl algılandığı ve neye karşı dost neye karşı düşman olduğu Bauman'ın eserlerinde ortaya koyduğu düşünceler temelinde ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Sosyal bilimlerin temel araştırma nesnelere birisi olan öteki kavramı, Bauman'ın sosyolojik değerlendirmelerinde edilgen ve dönüştürülmesi gereken olarak değil, benin ona alan açması için ona dair bir benzeşim kurması olarak ortaya çıkar. Bu modernitenin yok edici ve aynılaştırıcı etkisinden sıyrılmanın hem bir yolu hem de etik olarak karşımıza çıkar. Bu noktada Bauman modernite eleştirisi yaparken, günümüze kadar ulaşan düşüncelerinin hala geçerli olduğu da bu çalışmada tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zygmunt Bauman, Öteki, Aylak, Holocaust.

*Bu çalışma Prof. Dr. Ali Erkul danışmanlığında 01/2011 tarihinde tamamladığımız “Öteki Tartışmaları Çerçevesinde Zygmunt Bauman'ın Öteki Yaklaşımı” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Öteki Tartışmaları Çerçevesinde Zygmunt Bauman'ın Öteki Yaklaşımı- Yüksek Lisans Tezi/ Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye, 2011).

*This article is extracted from my master thesis entitled “Zygmunt Bauman's Approach To The Other In Accordance With Debates On The Other”, supervised by Prof. Dr. Ali Erkul (Zygmunt Bauman's Approach To The Other In Accordance With Debates On The Other-Master's Thesis, Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye, 2011).

Abstract

Zygmunt Bauman, a Polish sociologist of Jewish origin, faced Nazism and was exposed to it. Accordingly, he developed critical thoughts on modernity. These ideas include comparisons between modernity and postmodernity. These comparisons mainly consist of questions and determinations about how the other is positioned in the modern and postmodern situation. This study is a compilation of Zygmunt Bauman's ideas on the other. The ongoing but at the same time, in Bauman's words, liquid modernity and the filling of the gap by postmodernity arising from the rejection of modernity's approach based on order and getting rid of the discrete are discussed around the figure of the other in this study. In both cases, how the other is positioned in the social sphere, how it is perceived, and what constitutes a friend and what constitutes an enemy are discussed and evaluated on the basis of Bauman's ideas in his works. The concept of the other, which is one of the basic research objects of social sciences, emerges in Bauman's sociological evaluations not as passive and to be transformed, but as an analogy for the self to make space for it. This is both a way and an ethical way to escape from the destructive and uniformizing effect of modernity. At this point, while Bauman criticizes modernity, it is also discussed in this study that his ideas that have survived to the present day are still valid.

Keywords: Zygmunt Bauman, Other, Vagabond, Holocaust

1. Giriş

İnsan bir varlık olarak kendisi ve varlığı arasında karşılıklı bir ilişkisellik olan, birbirlerini dönüştüren somut bir gerçek şeklinde hem varlığı hem kendisini ortaya koymaktadır. Varlık felsefesinin temel problemi olan bu ilişkisellik her zaman sorgulanan, irdelenen bir konu olmuştur. İlk çağlardaki primitif insan, evrim geçirerek günümüzdeki modern insan haline gelmiştir ve kendi varlığı her zaman en temel sorunlardan biri olmuştur. Bu problem toplumsal, dinsel, politik olarak varlık felsefesi altında irdelenmeye çalışılmış ve çıkarımlardan hareketle diğer alanlarda da ele alınmıştır. Ancak tüm bu irdeleme ve anlama çabalarında, insan varoluşu ve kendini gerçekleştirme genellikle kendinden değil, bir öteki vasıtası ile yapılmıştır. Burada ben ve öteki ikilemi kendisini göstermektedir. İkisi arasındaki ilişkisellik hem özne olan ben için hem de karşıt olarak konumlanan öteki için bir ifade alanıdır. Öteki, başlangıçta felsefi bir sorun olarak ve sonrasında tüm sosyal bilimlerden açıklama ya da hâkim unsuru haklılaştırma aracı olarak günümüz modernitesinin gerçekleştiği toplumsal alanda özne olarak “ben” tarafından varlığını teminat altına almak için araçsallaştırılmış bir olgudur. Ben temel özne iken; öteki, varlığın temel nesnesi olarak kabul edilir. Öteki kavramı her zaman varlığını sürdürmesine rağmen 20. yüzyılın sonlarında sosyal bilimlerde yoğun bir şekilde ele alınan bir kavramdır. Bu nedenle öteki, günümüz modern dünyasında güç, toplum, kültür ve politika açısından kendi varoluşlarından kıymetli görülmektedir.

Öteki kavramı, giderek daha karmaşık ve grift bir hale dönüşen hayatın bütün alanlarında daha belirgin hale gelmektedir. Öteki kavramını soyut bir kavram olarak sorgulayıp anlamlandırmamak

dahi bizim mensubiyet hissettiğimiz toplulukların, ağların dışında kalanları belirlemek için varlığını bu anlamda yadsımadan kullanmaya devam ederiz.

Benden olmayan olarak ifade edilen öteki ben ya da bizden farklı bir özellikler bütünü belirtmektedir. Ötekiler en yakınımızdan en uzağımıza kadar yaşam alanlarımızın tamamında mevcuttur. Bireyin kendi kadın, erkek durumundan başlayarak evrensel anlamda bir üst başlık olabilecek iktisadi yapısına dair alanlarla uzanabilir. İnsanlık tarih boyunca düşünsel, toplumsal, siyasi ve iktisadi alanlarda gelişim göstermiştir. Bu bahsettiğimiz gelişim alanları birbirleri ile etkileşim içindedir. Dolayısıyla insanı bütüncül ve kapsayıcı şekilde bir etkiye maruz bırakırken insanlar tarafından da çeşitli saikler etrafında etkilerler. İnsanlığın tarihsel gelişimi, felsefi, sosyal, politik ve ekonomik alanlarda gerçekleşmiştir. Bu alanlar birbirleriyle yakından ilişkilidir ve insanı bütünsel olarak etkileyen alanlardır. Bu etkileşim içerisinde toplumlar ve insanlar basit bir yapıdan kompleks bir yapıya doğru bir değişim içerisinde olmuşlardır.

Toplumların ve bireylerin hayatında her zaman var olmuş olan öteki kavramı çok yönlüdür. Bu çalışma öteki kavramının bu çok yönlülüğünün farkında olarak kendi sınırını Zygmunt Bauman'ın öteki hakkındaki düşünceleri üzerinden çizmektedir. Felsefeden psikolojiye, sosyolojiden eğitime, tarihten siyaset bilimine neredeyse sosyal bilimlerin tümünde bir şekilde ele alınan öteki, her bir alanda öznenin karşısında konumlanmış, özellikle modernite bağlamında dönüşmesi zorunlu bir nesneye indirgenmiştir. Öteki kavramının böylesine geniş bir skalada ele alınmasının nedeni ise Strauss'un ifade ettiği şekli ile toplumdaki bahsetmenin ötekiden bahsetmekle eşanlamlı olmasıdır (Strauss, 1997).

2. Öteki Kavramının Gündelik Yaşamda Konumlanması

Yerleşik hayata geçip sosyo-politik ve sosyo-ekonomik olarak farklılaşmaya henüz başlamamış ilkel topluluklar için farklılık beslenme ve barınma ihtiyacını karşılamak üzere üzerinde bulunulan yaşam alanları üzerinden kendini göstermekteydi. Doğal olarak başlıca fark ise kadınlık ve erkeklik ile öteki toplulukların yaşam alanları üzerinden şekillenmekteydi. Ancak tarihsel süreç içerisinde ihtiyacın, merakın, deneyimin ve bilginin artması ile yaşam ilkel formundan sıyrılıp ilk karmaşık halini dil ve avcı toplayıcılık üzerinden toplumsal iş bölümü noktasında belirginleşmeye başlamıştır. Bu başlangıç bugün tartıştığımız farklılıkların ve bunlar üzerinden gerçekleşen güç mücadelesinin de temelini oluşturmaktadır. Dil ve mekân üzerinden gelişmeye başlayan toplumsallık bir müddet sonra millet, ekonomi ve toplumsal iş bölümü ile ortaya çıkan statüler üzerinden basitten karmaşığa doğru bir toplumsal akışın il nüvelerini vermiş ve ötekinin kavramsal olarak tartışılmasının tarihsel zeminini oluşturmuştur. Böylece “Kavramsal olarak öteki kelimesinin ilk kullanımı diyebileceğimiz barbar (barbaroi) ifadesi eski Yunanlılar tarafından yunanca konuşamayanlar, Helen olmayanlar için bir aşağılama ifadesi olarak kullanılmaya başlandı.” (Yalazı, 2020:292).

“Farklılıklar üzerine kurulu olan öteki kavramı Batı'nın Batılı olmayan toplumları kendinden ayırmak için kullandığı bir kavramdır ve temelinde kültürel merkezlik (etnocentrizm) bencilliği yatar.” (Erkul, 2003:297-316). Her ne kadar öteki bir Batı üzerinden okunan ve duyulan bir kavram gibi algılanmış olsa da her toplum kendi ötekisi üzerinden varlığını pekiştirme yolunda olmuştur.

Zira “kendinden olmayan her şeye başka/farklı olarak bakmak insanı ötekiye götürebilir ve kendinden olmama hali cinsiyet, davranış, dil, din vb. ayrımlarla oluşarak insanları ayırıp onları birbirinden uzaklaştırır” (Temizkan, 2011:81). Bu bağlamda “ötekileşme insanları kategorize etmek suretiyle aralarını açar, bir sonraki trajik boyutu yabancılaşma” (Erkul, 2003:297-316) olarak ifade edilebilir.

Ben’in zıttı ve onun dışında her şey olabilen öteki, insanın insanla ve insanın doğayla olan mücadelesinde tüm süreçlerde etkili olan birincil bir noktadadır. Öteki ve ben arasında gerçekleşen ilişkide, tek unsur ben ve öteki arasındaki gerilim değil, ayrıca beni var eden diğer tüm etkilerde bu ilişkinin içerisinde. Öteki ben ile olan ilişkisinde bir varlık olarak ‘ben’i etkilerken ya da belirlerken aynı zamanda onun alanında bulunan durumları da etkiler ve kurgulanmış konumlanmalara zorlar. Dolayısıyla sadece bir birey problemi olmanın çok ötesinde tam olarak sosyolojik bir olgu olarak toplumsal çözümler için oldukça önemli bir kavramdır. “Zira öteki dendiğinde ele alınması gereken kavramlar, ötekiyle ilintili olan ve bene birer öteki unsuru olarak etki eden kavramlar dizisi oldukça uzun bir listedir. Öteki kavramı üst başlıklarla; kültür, siyaset, ekonomik ve fizyolojik eksenli olarak kendisini var eden bir dizi kavrama da sahiptir.” (Temizkan, 2011:77).

İnsanın varoluş serüveni süresince geçirdiği evreler ve her evrede kazandığı yeni özellikler ve tutumlar, kendisini inşa ederken aynı zamanda beslendiği içinde sosyalleştiği topluluğunu da inşa etmektedir. Öteki kavramı, felsefenin varlık problemi olarak ele alınırken aynı zamanda sosyal bilimlerin genel inceleme alanı olarak da önemli bir yer tutar. Öteki kavramı, günümüzde hem bireysel hem de toplumsal ilişkilerde önemli bir anahtar kavram olarak kabul edilir ve kendi varlığını somutlaştırarak ilişkide olduğu diğer birçok kavramla birlikte ele alınır. Bu nedenle öteki kavramının salt hali ile anlaşılabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Çünkü bilimsel ya da sosyal bir ifade olarak kavramların toplamından oluşmuştur ancak bu kavramların bir aradalığından daha çoğunu ifade eder. Nitekim aleni olarak var olan öteki bu durumunu diğer kavramlarla olan ilişkisinden sağlamaktadır. Vitrine öteki olarak koyulan bu kavramın arkasında kimlik, etnisite, kültür, önyargı, farklılaşma, yabancı gibi birçok kavram bulunmaktadır. “Zira bireylerin birbirine yaklaşımından üretim ilişkilerine, toplumsal cinsiyetten etnik kimliğe kadar birçok alanı etkilemektedir” (Temizkan, 2011:78). Üç noktada ırkçı ve yabancı düşmanlığına ulaşabilecek eylemsel durumu olan ötekileş(tir)me ise cinsiyet, enisite, din, coğrafya (mekan), ekonomi ve ideoloji şeklinde altı başlık altında ortaya çıkmaktadır. Ötekinin meydana gelişi, günlük yaşamdan sosyal ilişkilere ve diğer birçok ilgili mecraya kadar geniş bir etki alanına sahiptir. Ancak ötekinin varoluşunu bireysel ötekileşme/ötekileştirme ve toplumsal ötekileşme/ötekileştirme olmak üzere iki ana mecrada ele almak önemlidir.

Her bireyin bir toplumun/topluluğun tabii mensubu olduğu düşünüldüğünde, her bireyin belirli niteliklere haiz olup, bu nitelikler üzerinden öteki bireylerden ayrıştığı görülür. Öteki kavramı buradan hareketle belli bir mesafeyi de ifade etmektedir. Zira Çapar (2006:36) tarafından “bu farklılıklar bağlamında belli bir mesafeyi de içeren öteki kavramının toplumsal yapıda uzakta olarak nitelenen bir birimi, bir grubu nitelemek amacıyla da kullanıldığı” ifade edilmektedir. Bu bağlamda bireylerin ve toplumların/toplulukların öz niteliklerini, farklılıklar ve çıkarları doğrultusunda, korumaları mecburi bir durumdur. Kimliklerin ve kültürlerin korunup

aktarılmasında bu mecburiyet üzerinden birtakım uygulamalar da toplumun defansif refleksleri olarak ortaya çıkar. “Bu noktada öteki kavramı toplumun kendi kültürünün öteki ile farkına varmasından sonra yine önemli bir dinamik olarak toplumsal hayatta yer almaktadır.” (Temizkan, 2011:2).

Ötekinin tanımlanması sürecinde genellikle ‘biz ve onlar’ ikilemi öne çıkarılırken, aynı zamanda düşünürleri farklı bakış açılarına götüren sorular da bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar ahlaki açıdan ele alırken, bazıları varoluşsal bir bakış açısıyla, diğerleri de psikoloji tarafından kavramı odaklarına almaktadırlar. Çünkü öteki kimdir sorusu birçok alt soru içermektedir. Keyman bu yaklaşım farklılıklarını Khare’nin yaklaşımı bağlamında sosyolojik ve antropolojik bir temelde beş kategori olarak düzenlemektedir.

1. “1- Ampirik bir nesne olarak öteki: Buradaki amaç, hakkında ampirik bilgi toplanarak anlaşılabilir bir nesne olarak görülen ötekinin hakkındaki sözde nesnel ve gerçeklere dayalı bilgiler üzerinden açıklamaktır.
2. 2- Kültürel bir nesne olarak öteki: Sahip olduğu değil de sahip olmadığı nitelikler üzerinden belirlenen öteki, modern ben karşısında eksiklikleri üzerinden tanımlanmaktadır. Bu nedenle de modern benliğin aynadaki görüntüsünü temsil etmektedir.
3. 3- Bir varlık olarak öteki: Literatürde Öteki, modern kimliğin oluşması, tanımlanması ve anlaşılması noktasında yararlanılan bir unsur olarak da ele alınmaktadır.
4. 4- Söylemsel bir yapı olarak öteki: Öteki, çeşitli söylem ve kurumlar tarafından kurulan bir “bilgi nesnesini” oluşturur.
5. 5- Farklılık olarak öteki: Öteki, ben ve ötekinin ilişkisel özelliğini vurgulayarak, sömürgeci ile sömürgeci arasındaki karşılıklı bağımlılığın incelenmesine olanak tanıyarak odağı kimlik/farklılık eksenine taşır.” (Keyman, 1996:76-78).

Toplumlar başka toplumlarla karşılaştıkça, karşılaştıkları kendilerinin yabancı olan bu toplumlar aracılığıyla kültürlerini ve kimliklerini tanıyabilmektedirler. Bu farkındalığın ardından oluşturduğu tanımlar, o toplumun sosyal kimliğini güvence altına alma algısının sonucudur.

3. Yabancı; Ne Yakın Ne Uzak

Ötekilik çeşitli şekillerde tartışılmış ve etrafında teoriler ve teoriler geliştirilmiştir. Bazıları için diyalektik bir sonuçtur, bazıları için ise suni bir yapay bir zamanın neticesidir. Ancak genel anlayış çerçevesinde bu boyutların ikisinde de ‘ben’ in zıttı kabul edilir. Bauman ise bu bağlamda marjinal bir tavır ortaya koymaktadır. Başkalarına karşı sorumluluğunu etik şekilde değerlendirmiş ve başkalarının karşı varlığını kabullenen bir tutum sergilemiştir. Bauman’ın bu düşüncesine etki eden Dominique Schnapper da (2015:26) “ötekinin kendisinin eksik halinden başka bir şey olamayacağını” ifade etmiştir. Ona göre “Öteki bu farkla kabul görür, ancak değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hal içinde donup kalır.” (Schnapper, 2015: 25-26). Bu minvalde düşünüldüğünde öteki ilk anlamlarında olduğu gibi benin karşısına değil, benin tamamlayıcısı olarak konumlanmaktadır.

Modernizm ve postmodernizm tartışmaları da ötekiliğin kavramsal düzeyde ele alınmasında karşıt değerlendirmelerde bulunmaktadır. Özellikle “modern kimliğin egemen özne olarak tanımlanması ötekinin algılanması sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bunun nedeni ötekiyi tanımlamanın bir yönüyle kendini tanıtmaya veya kendini reddetmenin yolu olmasıdır” (Keyman, 1996: 72). İki durum arasındaki yapısal farklılıklar toplumsal alanda bireylerin konumlanma biçimlerini etkileyerek öteki bağlamında da belirgin bir farklılık yaratmıştır. Bilhassa Bauman'ın Holokost'u ötekiye dair pratiğin marjinal sınırı olarak yorumlaması, diğer yaklaşımlarının da kaynağı olarak gösterilebilir ancak bu deneyimlediğimiz modernitenin bir sonucudur. Fakat postmodernizm ise etik anlamda öteki için bir şanstır. Zira Bauman'ın düşüncesinde modernitenin içindeki öteki, egemen olanı güçlendirmektedir. Başka bir deyişle “Egemen öznenin kendini tanımlamasını ötekinin varlığı güçlendirir.” (Sönmez Selçuk, 2011: 245).

Tüm geçmiş yıllar boyunca, ötekinin kimliği ve tanımlanması konusunda çeşitli yorumlar yapılmış, değerlendirmelerde bulunulmuştur. Birçok disiplin, ötekinin varlığının doğallığına veya insan eliyle nasıl yapılandırıldığına ve böylece ötekinin ne anlama geldiğine odaklanmıştır. En spesifik haliyle; ne olmadığımızın ifadesi ve kişileşmesi olarak birçok tanım da içermektedir. Ancak her ne kadar bizden olmayan olarak tanımlansa da öteki de aynı toplumsal alan üzerinde yer alır. “Ekonomik temelli sınıflar bağlamında yoksullar ve zenginler birbirlerinin ötekisi olsalar da muhtelif iç düşmanlar gibi aynı toplumun unsurlarıdır.” (Simmel, 2009:149). Simmel modern dönemi önceki dönemlerden ayırırken yabancı kavramını kilit bir rolde kullanır. Yabancı modern toplum içinde ortaya çıkmış, bütün o tarihsel akıştan ayrı olmalıdır. Ona göre “Yabancı aynı anda hem yakın hem uzaktır. Bu ikilem özel bir gerilim ortaya çıkarır.” (Simmel, 2009:152). Benzer şekilde Bauman ötekiyi yeni gelenler olarak nitelendirmektedir. Modernizmin tamamen yeni ve benzersiz olarak inşa ettiği toplumsal alana aşına olmayanlar ötekiler olarak konumlanır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, insanlığın başlangıcından beri neden başkalarını ürkütücü, en azından sakınılacak olan olarak gördüğümüz konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. “Örneğin Julia Kristeva Freud'dan hareketle insanların kendi içlerindeki yabancıya atıf yaparak ötekiyi açıklamaya çalışır” (Temizkan, 2011:79). Kristeva'ya göre “yabancı bizim içimizde yaşar ve her birimizdeki farklılık bilinci oluştuğunda yabancı ortaya çıkar, herkes kendini yabancı olarak değerlendirirse de kaybolur” (Kristeva, 1991:195). Kristeva tarafından “içimizdeki yabancı” şeklinde açıklanan mesele, aynı zamanda tekinsiz kavramını da vurgulamaktadır. Tekinsizlik toplumsal bir öteki olmaktan çok, ötekinin ya da ötekiye göre kendini konumlandıran bireyin durumunu ifade eder. Çünkü “Tekinsiz, öteki dinden, öteki cinsten, öteki kültürden, öteki dilden olmalıdır.” (Güngörmüş Erdem, 2004:6-15). Tekinsiz, yabancı, yeni gelen, gerilim yaratan öteki için Bauman (2015:66) “onlar adeta ne yakın ne de uzaktırlar. Ne bizim bir parçamızdırlar ne de onların bir parçasıdırlar. Ne düşman ne de dostturlar. Bu nedenle şaşkınlık ve endişe yaratırlar. Onlarla tam olarak ne yapacağımızı, onlardan ne bekleyeceğimizi, onlara nasıl davranacağımızı bilemeyiz” ifadelerini kullanmaktadır. Yine Bauman bir nevi mekânsızlık vurgusu yaparak “modern dünyada yabancılar her yerde ve sabittirler; aynı anda hem hayatın vazgeçilmez bir koşulu hem de bu hayatın doğuştan gelen rahatsızlıklarının en acılısıdır” (Bauman, 2011:200) ifadeleriyle yabancı için gerilim noktasını tespit etmektedir. Orada ve burada olan yabancıların iki kutup arasında savrulması artıkça egemen tarafından öteki olarak nitelenmektedir. Bu noktada daha önce de belirttiğimiz gibi Simmel ve Bauman paralel düşüncelere sahiptirler. Bauman'ın bu düşüncesinin izdüşümünü

Simmel’de izlmekteyiz. Ona göre “Bugün gelip yarın giden gezgin gibi değil, bugün gelip yarın kalan adam gibidir. Belli bir mekân dairesi içinde – ya da sınırları mekânsal sınırlara benzeyen bir grup içinde sabitlenmiştir, ama onun içindeki konumu temelde, en başta ona ait olmamasının ve ona baştan beri onun bir parçası olmayan, olamayacak nitelikler taşımasının etkisi altındadır.” (Simmel, 2009:149).

4. Zygmunt Bauman Düşüncesinde Öteki: Modern ve Muğlak Bir Problem

Öteki kavramı, genel olarak biz ve onlar arasındaki ayrımın varlığına rağmen, başlangıçta bir karşıtlık kavramı olarak kategorize edilemez. Bireylerin düşünceleri, içinde buldukları toplumsal yapıdaki ilişkilerin varlığını sağlayan iletişim sistemindeki karşıtlıklar aracılığıyla şekillenir. Bu anlamda “modern toplumların temeli de bu toplumların düzen ile belirlenmiş ilişkilerindedir” (Bauman, 2003:23-49). Bu nedenle, kendine has özelliklere sahip bir sosyal alanda yaşayan, o alandan ve alanın öz niteliklerinden etkilenenler karşı karşıya kaldıkları ve aşına olmadıkları bu deneyimleri dostluk ve düşmanlık, içerden olan ve dışarıdan olan gibi kutuplar yoluyla algılamaktadırlar. Ancak, ilk bakışta ötekiyi bu kutuplara karşılık gelen bir sınıflamaya dahil etmek kolay değildir. Bu zorluk ötekinin kendi özünden de kaynaklanmaktadır. Nitekim “Yabancı ya da öteki kararsızlığın, muğlaklığın kişileşmesidir.” (Özçalık, 2008:128). Buradaki belirsizlik, öteki olanı tanıyamamaktan kaynaklanmaktadır. Fakat bu belirsizliğin açıklığa kavuşturulması totaliter politikaların ürünü gibi görünmektedir.

Bu bağlamda Bauman totaliter ideolojilerin pratikleri üzerinde şunları söylemektedir:

“Totaliter ideolojiler, yayılmayı kolaylaştırma, muğlak olanı belirginleştirme ve denetlenmeyi denetim altına ya da altın vuruş mesafesine çekme girişimleri ile ünlüdürler. Bu totaliter eğilimde en uca taşımada Nazizm ve Komünizm bası çektir. Birincisi modern formuyla arılık sorununun karmaşıklığını ırkın arılığında, ikincisi de sınıfın arılığında yoğunlaştırdı. Ancak totaliter özlem ve eğilimler –her ne kadar daha az dikkat çekici olsa da- modern ulus devletin, devlet vatandaşlığı kavramının ulusal üyeliğinin evrenselliği ve kapsayıcılığıyla aynileştirme çabasında da kendilerini gösteriyorlar” (Bauman, 2000:23).

Modernitenin temel isteği belirsiz ve muğlak olma halini yok ederek, olguları özgün bir şekilde açıklamak, anlamlandırma sorununu en aza indirmek, dahası ortadan kaldırmak ve bu şekilde muğlak gerçekliği asgariye çekmektir. Öteki modernite tarafından bu amaç kapsamında bir tip olarak konumlanmıştır. Bu tip ise düşmandır. Zira ötekiler “Hiçbir şey olmadıklarından, her şey olabilirler. Zıtlıkların düzenleyici gücüne bir son verirler. Zıtlıklar bilgilenmeyi ve eylemi olanaklı kılarlarken, kararsızlıklar çaresizliği hedef alırlar.” (Bauman, 2003:26). Öteki çelişki ve kararsızlıktan kaynaklanan güçsüzlük ve modernitenin kesinlik vurgusu nedeniyle kategorik olarak düşman olarak konumlandırılmıştır. Bauman bu konumlamayı dostluk-düşmanlık ikileminde incelemektedir. Ona göre; “dostlar ve düşmanlar vardır, bir de yabancılar vardır” (Bauman, 2003:255). Zygmunt Bauman'ın mevcut eserleri incelendiğinde Öteki kavramını yoğun bir şekilde ele aldığı, düşüncelerini yabancı, kimlik ve kültür gibi konular üzerinde yoğunlaştırdığı görülmektedir. “Ona göre dost, düşman ve yabancılar üçlemesinde temel olan; diyalektik bir yaklaşımla ele aldığı biz ve onlar ikilemidir.” (Temizkan, 2011:80). Ötekinin tarihsel olarak varlığı da düşünüldüğünde zaten bu ikilem kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Fakat Bauman'ın bu noktada ifade ettiği "biz-onlar" meselesi, Yunanlıların kendileri gibi olmayanlara karşı kullandıkları barbar

kavramı ile örtüşmez. Çünkü onun öteki anlayışında ötekini yaratma ve ötekini yok etme fikri modern düşüncenin bir ürünüdür.

Bauman'ın dostlar düşmanlar ve yabancılar vardır diyerek belirttiği durum içerisinde yabancı bir kategoriye henüz girmemiş olan, toplumsal alanda ayrık ve tehditkâr bir şekilde bulunmaktadır. Ancak bu bulunma hali modernitenin muğlaklığı öteleyen ve sürekli bir kesinlik arayışında rahatsız edici ve tehlikelidir. “Dost ve düşman karşıtlığının yanılması, her türlü farklılığı normalleştiren ve bundan dolayı bunun dışında hiçbir şeyi meşru kılmayan zıtlıkların yanlışlığını ortaya çıkarır.” (Bauman, 2003:25). Yani yabancı yukarıda bahsettiğimiz muğlaklığın, kararsızlığın bir imgesine dönüşmektedir. “Bauman modernite kavramını, rasyonel hatasız ve tümüyle şekillenmiş bir düzenle eş anlamlı kullanmaktadır.” (Onur: 2003: 259).

Zygmunt Bauman modernitenin düzen arayışında eğreti duran gruplar olduğundan bahseder. Bu gruplar yabancılar, Yahudiler, Çingene toplulukları, işsizler gibi düzenin içerisinde eritilmesi gerektiği düşünülen gruplardır. Bu eritme yok etme, dönüştürme olarak gerçekleşmeye de bu gruplar modernitenin kurumsal yapısı içerisinde bir kontrole tabi olacak ve eğreti duruşları törpülenecektir. Bu grupların diğer gruplara yönelik davranışları incelenerek modernite problemi karşı muamelelerine bakarak modernlik sorunu oldukça net anlaşılabilir. Nitekim, Bauman için, hem düzelilik hem de müphemlik modern pratiğin ürünleridir. Dolayısıyla düzen ve müphemlik modern toplumun karşıt uç noktalarıdır. Bauman bu durumu “Eğer modernlik düzen üretimiyle ilgiliyse, o zaman müphemlik, modernliğin atık maddesidir. Hem düzen hem müphemlik, aynı şekilde modern pratiğin ürünleridir; bunların ikisinin de modern pratiği –süregiden ihtiyatlı pratiği– sürdürmekten başka çareleri yoktur.” (Bauman, 2003:26-27) ifadeleri ile açıklamaktadır.

Bauman için modernliğin kesinliğinin karşısına tehditkâr şekilde duran müphemliğin somutlaşmış hali Holocaust'tur¹. Bauman bu konuyu tartıştığı ‘Modernite ve Holocaust’ isimli kitabı 1989 yılında Avrupa Amalfi Sosyoloji ve Sosyal Teori ödülünü kazanmıştır. Bauman kitabında Holokost'un modern, rasyonel bir toplumda, medeniyetin en üst seviyesinde, insanlığın kültürel kazanımlarının zirvesindeyken doğduğunu ve gerçekleştirildiğini, bundan dolayı Holokost'un sosyal, medeniyete dair ve kültürel bir sorun olduğunu savunuyor. Buradan hareketle Bauman, modernite ve Holocaust kavramlarını birleştirerek, Holocaust'u modernitenin ürettiği, yarattığı bir durum olgu olarak ele alır. “En yüksek uygarlık seviyesinde saydığımız modern toplumun, aslında bu soykırımın tohumlarını taşıdığını ve soykırımın, modernleşmenin doğal bir sonucu olduğunu savunur. Bunun en büyük gerekçesinin de modern toplumun kendi ahlak anlayışı içerisinde insanlara neyin doğru, neyin yanlış, kimin iyi ve kimin kötü olduğunu bir bakıma dayatması olduğunu belirtir. Bauman, ayrıca bu soykırımın sosyoloji için önemli bir alan çalışması olduğunu kanıtlayan birçok örnekle konuyu açıklar” (Temizkan, 2011:105).

¹ Holocaust(holokost); Nazi soykırımı, Yahudi soykırımı ya da İbranice Ha-Shoa olarak adlandırılan, Almanya'nın Nazi döneminde yaklaşık 6 milyon kişinin sistemli bir şekilde öldürüldükleri katliama verilen isimdir. Yahudiler başta olmak üzere birçok etnik ve sosyal gruba mensup insanlar katliama maruz kalmışlardır. Holocaust(holokost) sözcüğü; "holos" (tüm, komple) ve kaustos (yakılmış, köz olmuş) sözcüklerinin birleşiminden oluşur ve tamamen yakılmış, yanıp kül olmuş anlamına gelir. Kaustos sözcüğünün kökü yakmak anlamına gelen kalein sözcüğüne dayanır. Bauman'ın bu sözcüğü kullanım biçimi de buradaki açıklamalardan farklı değildir. Sözcüğü bilinen anlamı ile kullanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://en.wikipedia.org/wiki/Holocaust>

Bauman Holocaust ve benzeri soykırımlardan moderniteyi sorumlu tutar. Bauman için Holocaust yalnızca Almanya'ya özgü değildir. Holocaust tek seferlik durum, çılgınca bir hareket veya insanın kötülük halinin gerçek bir tezahürü değildir. Bauman için Holocaust bir süreç olarak gerçekleşen ve toplumsal bir tasarım ortaya koyan modern durumun bilinçli ve planlı bir sonucudur. Holocaust modernliğin bir hatası, kısa süreli bir yoldan sapması değil, bizzat onun ürünüdür. Ona göre, “Holocaust bizim modern akılcı toplumumuzda, uygarlığımızın yüksek sahnesinde ve insanoğlunun kültürel zaferlerinin zirvesinde doğmuş ve uygulanmıştır ve bu nedenle toplumun, uygarlığın ve kültürün bir sorunudur.” (Bauman, 1997:11). Metaforik söylemlerle genellemeleri oldukça sık kullanan Bauman Holocaust’u açıklarken onun modernite eleştirisinin de temelini oluşturan bahçe ve bahçıvan metaforunu kullanmaktadır. Yani soykırımın modern bir timsali olan Holocaust modernitenin bahçesinde görülen bir bahçıvanlık faaliyetidir. Modernitenin kendi bahçesinin peyzajını yaparken ayırksı, eğreti olanları temizlemeyi kendine hak görmesi, dolayısıyla toplumu kendi bahçesi gibi görenlerin ortaya koyduğu bir eylem olarak bahçıvanlık metaforu modernite eleştirisinde ve öteki yorumlamasında önemli bir araçtır. Bauman bahçe-bahçıvan metaforunu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Bahçe tasarımı yabancı otlarını belirlediğine göre bahçe olan her yerde de yabancı ot olacaktır. Ve yabancı otlar yok edilmelidir. Yabancı otlardan arındırma yıkıcı değil yapıcı bir etkinliktir. Kusursuz bir bahçenin yapılması ve korunması isinde bir araya gelen diğer etkinliklerden tür olarak farklı değildir. Toplumu bahçe gibi gören tüm görüşler toplumsal doğal ortamın (social habitat) bazı bölümlerini yabancı otlar olarak nitelerler. Bunlar, diğer yabancı otlar gibi ayrılmalı, kısıtlanmalı, yayılmaları önlenmeli, yerinden çıkarılmalı ve toplum sınırlarının dışında tutulmalıdır; tüm bu yollar yetersiz kalırsa öldürülmelidir (Bauman, 1997:126).

Bauman, bahçıvanlık metaforunu modern toplumda eğreti olan insanların tabii bir temizliği şeklinde nitelendirerek ve modernleşmenin soykırımı benzer pek çok olay ürettiğini belirtmektedir. Bauman’ın eleştirisinde modern dünya modernlere ait bir bahçedir ve bu bahçeden yabancı ve münferit olanları dışlamak gayet doğal bir durumdur. Dolayısıyla şöyle bir soru öne çıkmaktadır. Sistemlilikle sorunları çözmeyi amaçlayan modernlik, farklılıkları birlikte yaşatabilen bir zeminde kendi bakış açısında düzen ve sistemi nasıl inşa edebilir? Nitekim başat önermelerinden biri öteki olanı, başka olanı bir dönüşüme tabi tutmak, silmek olan modernizmin pratikte bu soruya bir cevabı yok gibi görünmektedir. Çünkü modernizm varlığını çift kutuplar üzerinden gerçekleştirmektedir. Lakin postmodernizmin muğlak, belirsiz yapısı Bauman tarafından modernizmin kesinliğine sahip olmadığı için eleştirilir. Çünkü postmodern muğlaklık bireylerin toplumsal alanda birbirlerine yönelik cesurca davranmalarına alan açar. Bu cesurluk pervasız bir cesurluktur. Fakat postmodernizm bağlamında ötekinin varlığının etik bir temelde özne olma düşüncesinden arınma değil, yine bir dönüşüm retoriğinin olması ise Bauman’ı bu anlamda rahatsız eden durumlardan biridir.

Modernitenin devlet pratiği, kendi sultanı altındaki insanları, akılcı ve düzenli bir toplum inşasına zorlamaktadır. Yani toplumun bu şekilde rasyonel tasarımı modern devletin nihai amacı olmaktadır. Ancak bahçıvan davranışını her zaman takım çantasında bulunduran bu devlet bahçeci bir devlettir. Bauman (2003:54) modern devletin “nüfusun mevcut (yabanî, terbiye edilmemiş) durumunu gayri meşru sayıp, var olan yeniden üretim ve özden gelime mekanizmalarını elden çıkardığı” tespitinde bulunmaktadır. Bu elden çıkarılanların yerine ise rasyonel tasarımın amaçladığı yönde inşayı gerçekleştirebilecek araçlar geliştirilmiş ve bu araçlar sürekli yenilenerek

geliştirilmektedir. Bunu sağlamak için modernite insanları iki kısma bölmüştür. Bauman bu durumu da “Beslenecek ve özenle çoğaltılacak faydalı bitkiler ve yok edilecek ya da kökünden sökülecek yabanî otlar. Bu ölçütlere göre (bahçıvanın tasarımınca belirlenen) faydalı bitkilerin gereksinimleri el üstünde tutuldu, yabanî ot ilân edilenlerinse yok sayıldı.” (Bauman, 2003: 54) sözleri ile ifade etmektedir.

Modernitenin bu bakış açısında yabancılar, hastalıklı olanlar ve diğerleri gibi kirli ve pis diye nitelenen bireyler, modernite ideolojisinin devleti tasarlarken tek tip bir toplum oluşturma hedefini gerçekleştirmesine engel olarak görülür. Ancak diğer yandan modernite tarafından bakıldığında olan şey sadece ayrıksı olanların rasyonel ve düzen inşası için ayıklanmasıdır. Fakat bu ayıklama yıkıcı, yok edici değil yapıcı bir etkinlik olarak görülür. Bu anlamda Holocaust’un soykırım olarak nitelenmesi modernitenin sistematığı içerisinde anlamlı değildir, çünkü “Holocaust da modern ideoloji ve kültür içerisinde yapıcı bir etkinliktir.” (Bauman, 1997:130). Dolayısıyla Holocaust modernitenin düzen inşasının sembollerinden birisi olarak Bauman’ın modernite eleştirisinde yer almaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde insanın doğayı biçimlendirme çabası modern dönemde en etkin dönemine ulaşmıştır. Modern dönemdeki bilimsel ve teknolojik ilerlemeler sayesinde insan, doğadan ayrılmış ve doğaya müdahale edebilme yetisine sahip hale gelmiştir. Modernliğin perspektifinden bakıldığında Bauman için “Doğa kavramı, kendisini doğuran insanlık kavramının karşıtıdır. İnsanlığın ötekisi anlamına gelir.” (Bauman, 2003:57). Bunlara karşın Bauman ötekinin benleşmesi yerine benin ötekiye doğru değişmesini Levinas’ın düşüncesinde olduğu gibi kabul etmektedir. Dolayısıyla Bauman “modern toplumun düzen ve muğlaklıktan kaçınma noktasında bireyin kimliğini edindiği ve bu kimliği koruyabileceği bir gruba ihtiyacı olduğunu söyleyerek biz ve onlar ayrımını iç ve dış grup olarak belirtmektedir. Ona göre bu zıt tutumlar birbirinden kopamaz.” (Temizkan, 2011 yani iç grup olmadan dış grup duygusu olmaz ve tersi durum içinde aynısı geçerlidir.

“Onların olan bizim olmaz ve onlar biz değildir; biz ve onlar ancak birlikte, karşılıklı çatışma içinde anlaşılabilir. Ben kendi iç grubumu ancak belli bir öteki grubu onlar olarak gördüğüm için biz olarak görürüm. İki zıt grup adeta benim zihin haritamda uzlaşmaz bir ilişkinin iki kutbunda yoğunlaşmıştır ve iki grubu benim için gerçek yapan ve sahip olduklarını tahayyül ettiğim iç birlik ile tutarlılığı inanılır kılan iste bu uzlaşmazlıktır” (Bauman, 1999:209).

Kişi, kendisini belirli sosyal bir sürecin sonucu olarak gördüğünde, benliğini farklı niteliklere sahip bir ego olarak tabir ettiğinde, öz benliğini gerçekleştirme arzusu duyar. Bu kendini gerçekleştirme arzunu onaylayıp hayata geçirebileceğiniz mekân ise benzer düşüncelere sahip insanlarla beraber olabileceğiniz yerdir. Bauman bu yeri şöyle açıklamaktadır:

“Biz ve onlar yalnızca iki insan grubunu değil, tümüyle farklı iki tutum arasındaki, duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, iş birliği ve çekişme arasındaki ayrımı temsil eder. ‘Biz’ ait olduğumuz grup anlamına gelir. Bu grup içinde olanları gayet iyi anlarım ve anladığım için nasıl sürdüreceğimi bilirim, kendimi güvenli evimde hissedirim. Bu grup adeta benim doğal ortamım, içinde olmaktan hoşlandığım ve huzur içinde döndüğüm yerdir” (Bauman, 1999:51).

Bauman'ın sosyoloji anlayışında yaşam öyküleri önemli bir yer tutar. Birey bir iç gruba dâhil olduklarında benzer yaşam öyküleri olduğunu görürler. Böylece birey daha konforlu hissetmekte, yaşam serüvenlerini daha kolay hikâyelendirebilir. Zira hikâyelerdeki yaşantılar ve kültürel nosyonlar diğerlerinininki ile benzerlik gösterir. Bu nedenle grup, bireyi kendi içinde güvenli bir alana taşıma vaadinde bulunduğunu gösterir. Dolayısıyla bu grup ya da mekân bireyin kendini gerçekleştirirde ona güven sağlayan ve bir konfor alanı inşasına müsaade eden bir yer olarak onun zihninde kurulur. Böylece bireyler Benedict Anderson'un hayali cemaat kavramının sınırladığı şekilde hayali bir topluluğun üyesi olurlar. Bizin var olduğu bu iç grubun karşısında yer alan onlar yani dış grup ise “tersine ne ait olmayı isteyebileceğim ne de istediğim bir grubu anlatır. Dolayısıyla o grupta neler olup bittiğine dair gözümde canlanan şeyler, belli belirsiz ve kopuk kopuktur; o grubun isleyişine ilişkin pek bilgim yoktur ve bu yüzden o grubun yaptığı her ne ise benim için genelde kestirilmez ve aynı şekilde korkutucu şeylerdir.” (Bauman, 1999:51). Bireyin henüz yabancı olduğu ve kendisinden farklı olanların bir araya gelerek oluşturduğu 'onlar grubu', bireyin hikayelerini paylaşmadığı ve dolayısıyla toplumun baskısını birlikte taşıyamadığı kişilerden oluşur. Bu grup, sadece bireyin yokluğu veya kendi belirlediği şekliyle kabul edildiği sürece onunla aynı olma fikrini taşır.

Modern durumun aksine postmodern durum ise Bauman için “dünyayı kesin sınıflara ayırma ve keskin bölümlere dağıtma umudundan kesinlikle daha az heyecan duymaktadır.” (Bauman, 2000:238). Burada Bauman başka bir kavram kullanmaktadır: aylak. Aylak modernite içerisinde en belirgin özelliği ekonomi üzerinden ele alınan, çalışmaya muktedir ancak çalışmayan, yoksul ya da bir egemene tabi olmayan, bu nedenle toplumsal alanın normatif yapısının denetimine tabi olmayan ve nihayetinde modern toplumun kendisi için tehlike olarak gördüğü insan/öteki olarak betimlenebilir. Günümüzün akışkan(*liquid*) küresel dünyasında, aylaklar hâlen öteki şeklinde varlıklarını sürdürmektedir. Modernite içinde aylaklar her ne kadar her yerde görülse de genellikle azınlıkta kalmışlardı, ancak küresel dünyada postmodern düşüncenin toplumsal alanda kendisini daha belirgin göstermesinden dolayı aylakların sayısının arttığını söylemek gerekir (Şimşek, 2014:264). Modernitenin toplumunda “birçok sakin varken çok az aylak vardı. Postmodernlik ise bu oranı tersine çevirdi. Şimdi artık ortalıkta çok az ‘meskûn’ mekân kaldı. ‘Ebedi yerleşik’ sakinler sabah uyandıklarında bakıyorlar ki ortalıkta (topraktaki, toplumdaki ve yaşamdaki) ‘ait oldukları’ yerler yok ya da artık uygun değil.” (Bauman, 2001:130).

Bauman postmodern durum için dört metaforik tipten bahseder. Postmodernitenin şartları altında var olan birey Bauman'ın tipolojik kavramları olarak “turist, flaneur, oyuncu, aylak” karakteristiklerini göstermektedir. “Bunların dördü de yaşam sürecini, (ideal olarak) geçmişi ve gelecek üzerine etkileri olmayan, kendi içinde olup biten ve kendi yağı ile kavru lan bir dizi vaka olarak algılamayı hedefliyor ve dolayısıyla da insan ilişkilerini parça parça ve süreksiz görüyor. Hepsi de kalıcı bir karşılıklı yükümlülükler ağı kurmayı reddediyor. Dördü de ötekini ahlâkî değerlendirme nesnesi olarak değil öncelikle estetik nesnesi olarak, sorumluluk değil duyum kaynağı olarak koyuyor” (Bauman, 2001:206). Aylak, turistin yani modernliğin en şanslı tipinin alter egosudur (öteki benidir).

“Tıpkı yoksulun zenginin alter egosu, vahşinin medenînin alter egosu, ya da yabancının yerlinin alter egosu olduğu gibi. Bir alter ego olmak demek, bütün dile getirilemeyen

önsezilerin, ağza alınamayan korkuların, gizli öz-itirazların ve düşünülemez kadar dehşetli suçların atıldığı çöp tenekesi olarak hizmet görmek demektir. Bir alter ego olmak demek, en özel şeylerin kamusal bir teşhiri olarak, kamusal ayinlerle defedilen bir iç şeytan olarak ve bastırılması mümkün olmayan her şeyin kendi şahsında yakıldığı bir resim olarak görev yapmak demektir. Alter ego, arınmış egonun üzerinde parlayacağı karanlık sinema perdesidir” (Bauman, 2000:131).

Çağımız modern akışkan dünyasında turistler kolayca hareket ederken, gezginler ise modernitenin katılığı içinde yükselmiş sınırlar ve engeller arasında varlığını devam ettirmektedirler. Her şeyin gelip geçici olduğu postmodern dünya, turistler için ütopyik bir yer gibi görünse de hiçbir şeyin kalıcı olmadığı inancı nedeniyle her an bir ötekiye dönüşme kabusuna uyanma korkusu hakimdir. Dolayısıyla “turistin bir ütopyası vardır. Aylakların olmadığı bir dünya.” (Bauman, 2006:83). Aylak, istediği zaman istediği yerde kalabileceği, istediği zaman oraya yerleşebileceği, istediği zaman hareket edebileceği ütopyik bir dünyanın peşindedir. Yani bütün sakinlerinin turist olarak var olduğu bir yer. Sonuç olarak, postmodernite içinde beliren bu tipler ortak bir ütopyanın peşindedirler. Diğerinin olmadığı bir dünya, herkesin ya gezgin ya da turist olduğu bir dünya.

5. Sonuç

Öteki kavramı, etkisini insan yaşamının tüm alanlarında hissettiren, insanın kendisini çağımız modern toplum düzeni içinde konumlandırmasına, içinde bulunduğu durumu yorumlamada dayanak oluşturan olan önemli bir kavramdır.

Öteki bir varlık olarak toplumsal hayatta her zaman var olmuştur. “Öteki kavramı insanlığın hiçbir zamanında yok olmamış; bilerek ya da bilmeyerek toplumsal hayatta var olmuş ancak bu varlığı bir tehdit olarak algılanmasından dolayı hep yok sayılmış, üzerine dönüştürmek yolunda politikalar uygulanmış, hatta onu yok etmek için savaşlar ve katliamlarla yüz yüze gelmiştir.” (Temizkan, 2011:5). Kuşkusuz öteki de toplumdan farklı değil, bilakis toplumun kendisidir. Bütün toplumlar kendi ötekilerini yaratmışlardır. “Her ideolojik, milli, dini kimliğin kendi ötekisi vardır. Bu yönü ile her grup, birey, toplum kendisini özne; kendisinden olmayanları ise nesne olarak görerek ötekileştirmiştir. Bu çalışma boyunca da bu durumun diyalektik bir sonuç olduğu vurgusu yapılarak ‘ben’ ve ‘öteki’ ilişkisi irdelenmiştir.” (Temizkan, 2011:5).

Bauman, Postmodern Etik kitabının ‘ötekini tanımak, öteki hakkında bilgi sahibi olmak’ başlıklı bölümünü “yasamanın ötekilerle birlikte (öteki insanlarla; bizim gibi olan diğer varlıklarla beraber) yaşamak olduğu bayağılık düzeyinde açıktır” (Bauman, 1998:179) cümlesi ile başlatmıştır. “Bizden olmayan bize karşıdır” cümlesi de doğrudan Bauman’ın ifadesi ile alakalıdır. Varoluşumuz esnasında mekân, ulus, inanç, kültür ya da aile gibi bizim kimliklerimizi inşa eden hiçbir yapıyı seçme imkânımız yoktur. Heidegger’in deyişi ile yeryüzüne fırlatılıp atılmış ve ortak bir üst kaderi toplumlar olarak beraber yaşamaktayız. Üzerinde doğduğumuz coğrafyadan bağımsız olarak tam anlamıyla çıplak, Aslında büyük ölçekte bunu coğrafya ile bile kısıtlanamamak gerekir. İnsan doğduğu anda çıplaktır, münhasıran insandır. Fizyolojik bir organizmadan ibaret bir var oluştur. Ancak insan başka bir insan ile karşılaşmasından beri kimlik sahibi olan, biyolojik varlığından sıyrılıp toplumsal bir varlık olarak kendini bulmaktadır.

“Modernitenin insan hayatına getirdiği sistemlilik, bir süre sonra kapitalizm eşliğinde büyük tehditkâr yığınlar oluşturmuştur. Modernitenin başladığı kentler günümüzde tüm iletişim olanaklarına rağmen kesimler halinde şekillenmeye başlamıştır. Yoksullar ve varlıklar, dindarlar ve laikler, kadınlar ve erkekler gibi” (Temizkan, 2011:135). Aynı zamanda mevcut dualiteler, çatışmalar bu süreçte bilgi alışverişi ve bilgiye erişime yönelik kanalların mülkiyeti ile paralel şekilde azalmıştır. Kent ortamında birleşen, farklılaşarak etrafa ilişkin bilgilerini artıran, çevrenin açığa çıkardığı mesajlardan kendisini koruyan bireyler yalnızlaşmış ve bu izolasyonun neticesinde kendilerini zihinlerinde bir tehdit olarak ötekileştirmişlerdir.

Kent ortamları ötekiden kaçınmanın mümkün olmadığı ortamlardır. Bu ortamda etnikler, zenginler, yoksullar, inanç olarak ayrıışan gruplar, ideolojik kamplaşmalar kesim kesim bir araya gelse de modernite ve onun yürütücüsü olan devlet ve sisteminden dolayı öteki kentin her alanında bütün grup için kendini göstermektedir. Kentte grupların ötekilerinden kaçınmak amacıyla inşa ettikleri güvenli alanlar ötekinin var oluş olarak saldırısından kaçınmazlar. “Varoş mahallesinde, geceleri sokağa çıkarak ve çöpten topladıkları ile yaşayan insanlar, kerpiçten evlerinin orta yerinde koydukları televizyon aracılığı ile ötekileri ile yüzleşirler. Her ne kadar kendisini gizlese de televizyon ve sosyal medyalar aracılığı ile gördüğü makyajlı yüzler, büyük arabalar, alımlı kadınlar ve şık erkekler onun iç dünyasını paramparça eder.” (Temizkan, 2011: 136) Öteki yok sayılması mümkün olmayandır. Modern çağın her zaman herkesi yüzleşmek zorunda bıraktığı bir figür olarak gündelik hayatlarımızda her zaman var olacak olandır.

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (1997), *Modernite ve Holocaust*, Çev.: S. Sertabiboğlu, İstanbul: Versus Yayınları.

Bauman, Z. (1998), *Postmodern Etik*, Çev.: Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Bauman, Z. (1999), *Sosyolojik Düşünmek*, Çev.: A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Bauman, Z. (2000), *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, Çev.: İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2001), *Parçalanmış Hayat*, Çev.: İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2003), *Modernlik ve Müphemlik*, Çev.: İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2006), *Küreselleşme- Toplumsal Sonuçları*, Çev.: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2011), *Postmodern Etik*, Çev.: A. Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2015), *Sosyolojik Düşünmek*, Çev.: A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bulaç, A. (1995), “Ötekinin Kimliği ve İmajı”, *Birikim*, Mart-Nisan, Sayı: 71-72, 76-80.

Çapar, M. (2006), *Türkiye’de Eğitim ve Öteki Türkler*, İstanbul: Özgür Üniversite Yayınları.

Erkul, A. (2003), “Eşitsizliğin Diğer Adı ‘Öteki’ Konusunda Tartışmalar”, *IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 297- 316

Güngörmüş Erdem, N. (2004), “Sevim Burak: Birey ve Karanlığı”, *Adam Öykü Dergisi*, Sayı 55, 12-19

Keyman F., Mutman M., Yeğenoğlu M. (1996), *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Khare, R. S. (1992), “The Others Double-The Anthropologist’s Bracketed Self: Notes on Cultural Representation and Privileged Discourse”, *New Uterary History*, 1-23.

Kristeva, J. (1991), *Strangers To Ourselves*, Trans. by Leon S. Roudiez, New York: Colombia University Press

Levi-Strauss, C. (1997), *Irk, Tarih ve Kültür*, Çev: H. Bayrı, İstanbul: Metis Yayınları

Malek, A. A. (1963), “Orientalism in Crisis”, *Diogenes*, Vol:11, Issue: 44, 103-140

Onur, F. H. (2003), “Öteki Sorunsalının “Alterite” Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir Deneme”, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:21, Sayı:2, 255-277.

Özçalık, S. (2008), “Öteki Kimdir?”, *18. Karaburun Bilim Kongresi*, İzmir, 4-7 Eylül 2008.

Schanapper, D. (2005), *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Çev.: A. Sönmezay, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Simmel, G. (2009), *Bireysellik ve Kültür*, Çev.: T. Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.

Sönmez Selçuk, S. (2011), *Küresel Dönüşümün Kimlik Boyutu: “Öteki”nin İnşası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Subaşı, N. (2003), *Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme*, İstanbul: Vadi Yayınları.

Şimşek, M. E. (2014), *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Temizkan, Ö. (2011), *Öteki Tartışmaları Çerçevesinde Zygmunt Bauman’ın Öteki Yaklaşımı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Yalazı, E. (2020), “Panhellenizmin Kölelik Boyutu”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 289-327